

N:o 67.

Ankom till Riksd. kansli den 28 april 1903 kl. 2 e. m.

Utlåtande, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition, angående disposition af hufvudgården till förra skvadronschefsbostället Wången n:o 1 i Jämtlands län för anordnande af en uppfödninganstalt för afvelshingstar.

(I. A.)

Under återopande af bilagdt utdrag af statsrådsprotokollet öfver jordbruksärenden för den 13 mars 1903 har Kungl. Maj:t i en till Riksdagen samma dag aflåten proposition (n:o 85) föreslagit Riksdagen medgifva,

att hufvudgården, $\frac{37}{64}$ mantal, af förra skvadronschefsbostället $1\frac{1}{3}$ mantal Wången n:o 1 i Alsens socken och Offerdals härad af Jämtlands län måtte få upplåtas åt Kopparbergs, Gäfleborgs, Västernorrlands och Jämtlands läns hushållningssällskap att af dem från den 14 mars 1904 utan afgift disponeras, så länge hemmansdelen användes för en af dessa hushållningssällskap gemensamt underhållen anstalt för uppfödning af hingstar af nordsvenskt eller norskt slag samt med rätt för sällskapen att af den hemmansdelen tillhörande skog bekomma för anstalten nödigt bränsle samt byggnads- och stängselvirke efter utsyning enligt plan, som blefve på domänstyrelsens föranstaltande upprättad.

Departementschefen har i denna fråga till statsrådsprotokollet anført följande:

»Inom större delen af Norrland, särskildt inom femte hästpremieringsdistriktet, hvilket omfattar Kopparbergs, Gäfleborgs, Västernorrlands och Jämtlands län, har uppmärksamheten under senare år alltmera riktats på önskvärldheten af att genom renafvel af den inhemska nordsvenska hästen utan annan tillförsel af främmande afvelsmaterial än den närbesläktade norska östlandshästen söka få fram en för de norrländska förhållandena fullt lämplig hästtyp.

Då det under arbetet härpå visade sig vara förenadt med stora svårigheter att erhålla för ifrågavarande afvel fullt lämpliga hingstar, till-sattes år 1901, på förslag af Gäfleborgs läns hushållningssällskap, af hushållningssällskapen inom femte hästpremieringsdistriktet en kommitté med uppdrag att till sällskapen inkomma med förslag till gemensamma åtgärder för främjandet af uppfödandet af hingstar af nordsvensk ras och dessas tillgodogörande för hästafveln inom länen. Denna kommitté, som utgjordes af två ombud för hvart och ett af ofvannämnda fyra hushållningssällskap samt ordföranden i femte hästpremieringsdistriktets premieringsnämnd, afgaf sitt betänkande i ämnet den 27 september 1902, i hvilket kommitterade, bland annat, föreslogo hushållningssällskapen att gemensamt anordna en uppfödninganstalt för afvelshingstar af nordsvensk ras. Såsom en för en dylik hingstuppfoädningsanstalt lämplig plats förordade kommittén det i Alsens socken af Jämtlands län belägna, till statsverket indragna förra skvadronschefsbostället $1\frac{1}{3}$ mantal n:o 1 Wången, som, sedan en del skogsmark blifvit afsatt till kronopark, skulle, enligt Kungl. Maj:ts beslut den 24 januari 1902, försäljas i skilda lotter, af hvilka en utgjordes af själfva hufvudgården och de öfriga af egendomen tillhöriga torplägenheter. Hufvudgården, som vore den enda, hvilken för hushållningssällskapens behof kunde komma i fråga, hade vid ägostyckning åsatts skatt af $\frac{37}{64}$ mantal och omfattade en ägovidd af 235 hektar 46,9 ar, hvaraf 24 hektar 4,7 ar vore åker och tomter samt 42 hektar 76,1 ar äng och odlingsmark.

Uti sitt berörda betänkande anförde kommittén, bland annat, följande.

Då kommittén i sitt val af plats för hingstuppfoädningsanstalten stannat vid Wången, hade detta skett icke endast med hänsyn till egendomens synnerliga lämplighet för det afsedda ändamålet, utan äfven af det skäl, att kommittén ansett det önskvärdt att till plats för anstalten erhålla just ett kronohemman. Det hade nämligen syntts kommittén uppenbart, att den fråga, kommittén haft att utreda, måste anses vara af så stor och allmän betydelse, att hushållningssällskapen med allt fog för dess lyckliga lösning borde kunna påräkna statens medverkan. Staten hade här ock obestriddligen ett direkt och ej oviktigt intresse att främja genom sitt behof af kraftiga, jämförelsevis lätta och i öfrigt för de norrländska

förhållandena fullt lämpade träng- och artillerihästar, hvilket behof en ökad och förbättrad stam af nordsvenska hästar utan tvifvel bäst vore i stånd att fylla.

I fråga om sättet för denna statens medverkan finnes olika utvägar. För sin del hade kommittén ansett, att det icke vore välbetänkt, om hushållningssällskapen bestämdt bunde sig vid endast en lösning af denna fråga, enär, därest Kungl. Maj:t och eventuellt Riksdagen skulle finna annat sätt att stödja sällskapens sträfvan lämpligare, frågan därigenom kunde kompliceras och dess afgörande undanskjutas. Ett oafvisligt villkor för att hushållningssällskapen skulle kunna vid Wången anordna en hingst-uppfödningssanstalt och därpå nedlägga nödiga kostnader vore emellertid uppenbarligen, att sällskapen komme i besittning af egendomen på ett för framtiden fullt betryggande sätt. Såsom det ur flera synpunkter sedt för sällskapen tryggaste och äfven i öfrigt fördelaktigaste hade man inom kommittén påyrkat, att sällskapen skulle söka förvärfva egendomen med full äganderätt. I betraktande af de ej obetydliga kostnader, som anstaltens anordnande och drifvande i alla händelser måste ådraga hushållningssällskapen, kunde det dock icke sättas i fråga, att sällskapen skulle inköpa egendomen, med mindre densamma erhöles för ett pris, som med visshet kunde antagas icke öfverstiga dess verkliga värde, hvilket törhända icke blefve händelsen, därest egendomen skulle i den för kronoegendomar vanliga ordningen försäljas, och sällskapen därvid skulle uppträda bland andra spekulanter. Man hade därför inom kommittén såsom en lösning ifrågasatt, att sällskapen skulle få förvärfva egendomen för det densamma vid saluvärderingen åsatta värdet 15,000 kronor och mot att kronan, såsom i nådiga brefvet den 24 januari 1902 i fråga om den redan beslutade försäljningen blifvit bestämdt, vidkändes den ersättning, som till egendomens arrendator vid arrendets frånträdande skulle utgå för öfverbyggnad. Såsom en annan lösning, hvilken af kommitténs majoritet förordats, hade ifrågasatts, att egendomen skulle af staten på hushållningssällskapen öfverlåtas att af dem utan afgift disponeras, så länge egendomen användes för det med densamma nu afsedda ändamål samt med rätt för sällskapen att af egendomens skog efter utsyning kostnadsfritt bekomma nödigt bränsle, byggnads- och stängselvirke för anstalten. Med allt fog hade emellertid synt, som om hushållningssällskapen, hvilka med begränsade tillgångar hade att fylla så många andra viktiga uppgifter och som här skulle ikläda sig ej obetydliga kostnader för ett ändamål, hvilket måste anses i icke mindre grad vara statens än deras eget, borde för detta ändamål kunna påräkna ytterligare något bistånd från statsmakternas sida. Kommittén hade på grund häraf ansett sig kunna ifrågasätta, att Kungl. Maj:t och

Riksdagen skulle vilja bevilja ett anslag en gång för alla af åtminstone 20,000 kronor såsom bidrag till täckande af de för sällskapen så dryga organisationskostnaderna.

Enligt kommitténs mening borde emellertid icke något af hushållningssällskapen för sitt bifall till kommitténs förslag uppställa något villkor om statshjälp under viss form eller till visst belopp, utan åt den blifvande anstaltens styrelse öfverlämna att, med ledning af hvad ofvan anförts och hvad af hushållningssällskapen möjligen ytterligare kunde komma att anföras hos Kungl. Maj:t, göra erforderliga framställningar i ämnet. Angeläget vore emellertid, att hushållningssällskapen nu beviljade så pass rikliga anslag till anstaltens anordnande, att densamma kunde förverkligas, äfven om, mot förmodan, statsmakterna skulle ställa sig något mindre tillmötesgående mot anspråken på bistånd från statens sida, än hvad kommittén ansett sig kunna våga antaga.

Med anledning af Kungl. Maj:ts föreskrift, att egendomen Wången skulle försäljas, hvilken försäljning skulle hafva ägt rum hösten 1902, hade kommitténs ordförande hos Kungl. Maj:t i underdånighet hemställt, att med försäljningen af hufvudgården å Wången måtte få anstå, till dess hushållningssällskapen hunnit fatta beslut med anledning af kommitténs förslag. Detta hade ock i så måtto bifallits, att Kungl. Maj:t föreskrifvit, att med försäljningen finge anstå, samt uppdragit åt domänstyrelsen att vidtaga nödiga mått och steg för egendomens skötsel under tiden till den 14 mars 1904. För att förebygga, att egendomen under denna tid skulle öfverlätas på någon annan samt hushållningssällskapen därigenom utestängas från möjligheten att redan under år 1903 disponera egendomen för sitt behof, hade kommitténs ordförande genom kontrakt med Kungl. Maj:ts befällningshafvande i Jämtlands län i kommitténs namn arrenderat hufvudgården å Wången för tiden intill den 14 mars 1904 mot en årlig arrendavgift af 180 kronor och skyldighet att svara för egendomen åliggande onera och utskylder, men utan nybyggnadsskyldighet.

Hushållningssällskapens utgifter för den ifrågasatta anstalten under de tre första åren beräknades af kommittén sålunda:

	1:a året (1903)	2:dra året (1904)	3:dje året (1905)
Organisationskostnader	kr. 12,000: —	kr. 9,600: —	kr.
Årliga driftkostnader.....	» 7,000: —	» 11,000: —	» 19,000: —
För köp af föl.....	» 9,000: —	» 9,000: —	» 9,000: —
	Summa kr. 28,000: —	kr. 29,600: —	kr. 28,000: —

eller för hvarje hushållningssällskap första året 7,000 kronor, andra året 7,400 kronor och tredje året 7,000 kronor.

Från och med tredje årets början ansåg kommittén, att anstalten borde vara i full verksamhet och att således närmaste årens utgifter komme att ställa sig lika med utgifterna under tredje året.

För betäckande af de sålunda beräknade utgifterna ansåg kommittén, att hvarje hushållningssällskap kunde påräkna årligen såsom inkomst fem hästar, däraf två hingstar till ett sammanlagdt värde af 4,000 kronor och de öfriga tre till ett värde af tillhopa omkring 1,200 kronor eller för samtliga fem hästar sammanlagdt omkring 5,200 kronor.

På grund af hvad sålunda och i öfrigt anförts, ansåge sig kommittén böra föreslå, bland annat, *dels* att hushållningssällskapen måtte ej mindre besluta att gemensamt anordna en uppfödninganstalt för afvelshingstar af nordsvensk ras och för denna anstalt antaga ett af kommittén utarbetadt förslag till reglemente, enligt hvilket anstalten skulle förestås af en styrelse, bestående af fyra ledamöter, af hvilka hvar och ett af förenämnda fyra hushållningssällskaps förvaltningsutskott utsåge en, än äfven bemyndiga den blifvande styrelsen att, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med hvad i betänkandet angifvits, på lämplig plats inom Jämtlands län anordna anstalten i fråga samt att å hushållningssällskapens vägnar sluta de aftal och göra de framställningar till myndigheter och enskilde, hvilka erfordrades för anstaltens åvägbringande och anordnande, *dels ock* att hvar och ett af hushållningssällskapen måtte anvisa, för anordnande af anstalten ett anslag af 5,400 kronor, till anstaltens driftkostnader under år 1903 ett förslagsanslag af 1,750 kronor samt till inköp af fem lofvande hingstfölar af nordsvensk ras likaledes ett förslagsanslag af 2,250 kronor.

Sedan kommitténs berörda förslag blifvit af samtliga fyra hushållningssällskapen godkändt, har den för den blifvande anstalten utsedda styrelsen, som utgöres af landshöfdingen i Gäfleborgs län grefve H. E. G. Hamilton, landshöfdingen i Kopparbergs län C. F. Holmquist, disponenten E. Malmström och landstingsmannen A. J. Hansson nu till Kungl. Maj:t inkommit med en underdånig skrifvelse, däri styrelsen, bland annat, anför, att, såsom af den utaf kommittén verkställda utredningen framginge, kostnaderna för den ifrågasatta anstaltens anordnande och drifvande vore så pass betydande, att hushållningssällskapen svårligen skulle kunna bära dessa kostnader, därest icke staten på det kraftigaste bisprunge dem; att å andra sidan den beslutade anstalten uppenbarligen borde kunna blifva af sådan betydelse för den för hela landet ur många synpunkter och icke minst med hänsyn till arméns behof viktiga hästafveln, att staten väl måste anses hafva ej mindre intresse än hushållningssällskapen att bringa densamma till stånd, samt att en begäran om statshjälp därför måste anses vara fullt motiverad. I öfverensstämmelse med kommitténs förslag

hade styrelsen nu för afsikt att anordna hingstuppödningsanstalten å hufvudgården till ofvan omnämnda, till statsverket indragna förra skvadronschefsbostället $1\frac{1}{3}$ mantal n:o 1 Wången, därest denna egendom kunde för ändamålet få disponeras, vare sig därigenom att hushållningssällskapen, på sätt kommittén ifrågasatt, finge tillösa sig densamma eller ock genom att egendomen åt hushållningssällskapen öfverlättes att af dem utan afgift disponeras, så länge den användes för det med densamma nu afsedda ändamål, samt med rätt för sällskapen, som för anstaltens räkning måste å egendomen uppföra stallrum för sextio hingstar, att af egendomens skog efter utsyning bekomma för anstalten nödigt bränsle, byggnads- och stängselvirke. För anstaltens fortsatta bestånd och utveckling vore det emellertid af den största betydelse, att jämväl anslag af allmänna medel kunde påräknas vare sig, såsom kommittén ifrågasatt, en gång för alla, eller under formen af ett årligt anslag till förvaltningskostnadernas täckande. Med stöd häraf har styrelsen, som ej ansett sig böra framställa något bestämdt förslag i fråga om sättet för statens medverkan, i underdånighet hemställt, att Kungl. Maj:t täcktes taga den framlagda frågan under nådigt öfvervägande samt på lämpligaste sätt främja den af hushållningssällskapen beslutade hingstuppödningsanstaltens tillkomst och verksamhet.

Efter erhållen nådig remiss har stuteriöfverstyrelsen i detta ärende afgifvit underdånigt utlåtande af den 20 nästlidne februari och däruti, bland annat, anfört, att då den hårdiga och förnöjsamma s. k. nordsvenska hästen, hvilken visat sig väl kunna tåla hårdt klimat och umbäranden af många slag samt förmå utstå allvarliga strapatser i terräng, som näppe-ligen skulle vara framkomlig för hästar af annat slag, ovedersägligen gifve löfte om sådan utvecklingsmöjlighet, att densamma kunde anses ägnad att i vissa fall ersätta den ädla hästen, såsom vid remontering för militärt dragbruk vid träng och artilleri äfvensom för ridbruk för t. ex. beridet infanteri, hvilket måhända i en framtid kunde finnas nödigt uppställa i landets nordliga provinser, syntes det stuteriöfverstyrelsen uppenbarligen ligga i statens intresse att bidra till bevarandet och höjandet af ifråga-varande hästslag. För ernående af ett sådant resultat vore det ett oefter-gifligt villkor, att till afvel dugligt hingstmateriel tillvaratoges och genom tidsenlig uppfödning utvecklades till hvad inneboende anlag medgifve. Uppfödning af hingstar förutsatte emellertid större fackkunskap, än som i allmänhet förefunnes hos den enskilde hästuppödnaren, på samma gång den vore till sitt resultat oviss och förenad med större kostnader, än den enskilde i allmänhet förmådde bära.

Då därför Kopparbergs, Gäfleborgs, Västernorrlands och Jämtlands läns hushållningssällskap beslutat att för den nordsvenska hästafvelns befrämjande gemensamt anordna en under insiktsfull ledning stående uppfödninganstalt för afvelshingstar af nordsvenskt slag, syntes detta stuteriöfverstyrelsen vara ur hästafvelns synpunkt riktigt och erkännansvärdt. Detta ingripande af hushållningssällskapen komme för visso att kraftigt befrämja hästafvelns utveckling och underlätta den enskilda hästuppfödarens arbete.

Den af kommittén föreslagna platsen syntes styrelsen vara för ändamålet synnerligen lämplig.

Hvad åter beträffade planen för uppfödningen ansåge styrelsen, att det skulle vara välbeträkt, om vid uppfödninganstalten, jämsides med de inom landet inköpta hingstfölen af nordsvenskt slag, äfven uppställdes hingstfölen af det dem närstående norska östlandsslaget, enär med utvecklingsarbetets fortgång äfven tillgång på framstående beskillare af sistnämnda hästslag borde beredas. Och då möjligheten att från Norge förvärfva förstklassiga fullåriga norska östlandshingstar alljämt minskades, vore enda utvägen att erhålla sådana att inköpa föl och genom tidsenlig uppfödning vid anstalten söka gifva dessa bästa möjliga utveckling. Genom nämnda tillvägagångssätt kunde vinnas möjlighet att erhålla dylika värdefulla beskillare, hvilka näppeligen skulle såsom fullåriga hafva försålts utom Norges gränser.

Beträffande den för uppfödninganstalten uppgjorda kostnadsberäkningen syntes det stuteriöfverstyrelsen, som om uti densamma inkomsterna beräknats väl höga.

På grund af hvad sålunda blifvit anfördt och i öfverensstämmelse med stuterikommissionens vid sammanträde den 29 nästlidne januari i ärendet uttalade åsikter, hemställde stuteriöfverstyrelsen i underdånighet, att Kungl. Maj:t på det sätt täcktes främja ifrågavarande hingstuppfödninganstalts tillkomst och verksamhet, att åt Kopparbergs, Gäfleborgs, Västernorrlands och Jämtlands läns hushållningssällskap öfverlätas hufvudgården till indragna förra skvadronschefsbostället $1\frac{1}{3}$ mantal n:o 1 Wången att af dem utan afgift disponeras, så länge den användes såsom anstalt för uppfödning af afvelshingstar af norskt eller nordsvenskt slag samt med den rätt till utsyning å egendomens skog, som kommittén föreslagit.

Jämväl domänstyrelsen har i afgifvit underdånigt utlåtande af den 27 nästlidne februari förklarar sig anse, att staten på ett verksamt sätt borde understödja ifrågavarande anstalt, enär inrättandet af densamma skulle komma att främja ett allmännyttigt ändamål, samt hemställt, att omförmälda ägolott, till hvilken hörde skogsmark med en areal af 167

hektar, 75,7 ar, därå finnes skog till husbehof, men ej till afsalu, måtte på sätt stuteriöfverstyrelsen föreslagit upplåtas till de i det föregående nämnda hushållningssällskapen att af dem från den 14 mars 1904 afgiftsfritt disponeras.

De sträfvanden, hvilka under de senaste åren å skilda orter i vårt land gjort sig gällande att tillvarataga hvad som ännu kan finnas kvar af den inhemska, såsom dragare vid såväl jordbruket som skogsskötseln och bergshandteringen så värdefulla, uthålliga och härdade nordsvenska hästen samt vidare utveckla densamma, för att vi i en framtid måtte kunna inom eget land producera ett för olika ändamål och för våra förhållanden passande hästmaterial, synas mig förtjänta af uppmärksamhet, icke minst från statens sida. Jag grundar denna min uppfattning icke allenast på de förhoppningar, som bland fackmän hysas om detta hästslags lämplighet för militärbruk, utan äfven och detta i ännu högre grad på det lifliga intresse, hvarmed afveln af den nordsvenska hästen omfattas inom större delen af vårt land. Sedan det i Kungl. Maj:ts förnyade nådiga reglemente för den med statsmedel understödda hästpremieringen den 23 november 1900 föreskrifvits, dels att af kallblodiga hästslag endast ardenner och clydesdale jämte dessas typ samt den norska och nordsvenska typen skulle kunna blifva föremål för premiering, dels ock att stuteriöfverstyrelsen efter förslag af vederbörande hushållningssällskap skulle bestämman, hvilken eller hvilka af dessa raser eller typer inom de särskilda underdistrikten finge premieras, har det visat sig, att man ej endast inom hela Norrland, utan äfven inom större delen af mellersta och södra Sverige ansett sig böra genom premiering af den nordsvenska hästen uppmuntra och befrämja afveln af densamma. För att åskådliggöra, i hvilken utsträckning detta skett, har jag låtit utarbete en karta, hvilken såsom bilaga torde få vidfogas detta protokoll.

Under ofvan angifna förhållanden förtjänar tvifvelsutän äfven hvarje annan utöfver premieringen vidtagen verksam åtgärd till främjandet af afveln af nordsvenska hästar det stöd af statsmakterna, som lämpligen kan lämnas. Särskildt synes mig detta gälla det samarbete, som här blifvit åvägabragt mellan de fyra hushållningssällskap, hvilkas områden tillsammans bilda femte hästpremieringsdistriktet, och af hvilket jag, i likhet med stuteriöfverstyrelsen, väntar mig de bästa resultat. Detsamma är ju baserad på en hästtyp, som är så att säga framsprungen ur denna landsdels jordmän, terräng och lokala förhållanden i öfrigt, något, som redan det lofvar godt för framtiden. Då man sökt rädda spillrorna af denna gamla stam, har det visat sig, att tillgången på användbara afvelsston varit, om

icke riklig, så dock jämförelsevis god. Hvad som däremot saknats, har varit med dessa ston likartade och för dem i öfrigt passande hingstar af framstående beskaffenhet. Denna brist har, bland annat, haft till följd, att den, som ej velat nöja sig med de hingstar, hvilka funnits tillgängliga, för sina ston måst använda hingstar af främmande raser, hvarigenom en korsningsafvel uppstått, hvilken hotat att helt och hållet undantränga den gamla, för sin härdighet, förnöjsamhet, klokhet och rörlighet så högt värderade nordsvenska hästen.

Det är denna kännbara brist på goda hingstar af nordsvensk ras, som man nu vill i någon mån söka få undanröjd genom upprättande af här ifrågavarande uppfödninganstalt; och då densamma, sådan den blifvit planlagd, synes mig hafva goda förutsättningar att på ett tillfredsställande sätt kunna fylla det med densamma afsedda ändamålet, anser jag mig böra biträda hvad myndigheterna i ärendet föreslagit.»

På grund af hvad sålunda i ärendet förekommit hemställde departementschefen om ifrågavarande propositions aflåtande till Riksdagen.

Statsutskottet, som tillåter sig hänvisa till den vid den kungl. propositionen fogade karta, angifvande områdena för de kallblodiga hästrasernas premiering, mars 1903, hemställer,

att Kungl. Maj:ts ifrågavarande framställning må af Riksdagen bifallas.

Stockholm den 28 april 1903.

På statsutskottets vägnar:

P. PEHRSON.
